

ТЕХНОЛОГИЯ НА СЕБЕПОЗНАНИЕТО В ПРОБЛЕМНО-СУБЕКТНО ПРОСТРАНСТВО

Катя Симеонова

Човешкият опит е ситуиран – човекът се самопознава изключително спрямо ситуациите, които създава, в които попада и овладява. Всяка ситуация може да се разглежда като комплексна единица на човешко присъствие и действие. Разбирането относно същността на една ситуация в познавателно и поведенческо отношение изисква от субекта точното определяне на взаимоотношенията ѝ с феномените на съзнанието. Това означава ситуацията да получи съзнателно представяне като значение в условните рамки на психично пространство, определено от нейните реални граници за участващия субект.

Съществува взаимоотношение между самопознанието и решаването на проблеми като функция на човешкия опит – с нарастването на опита се увеличава умелостта за ефективна дейност при разрешаването на проблемни ситуации. Още повече – расте също обемът на самопознанието, тъй като човекът се самопознава чрез конкретната дейност, която извършва при решаването на проблеми, и рефлексията в и след нея.

Необходимо е да се прави концептуална разлика между мисленето на субекта по отношение развитието на самия проблем, от една страна, и мисленето върху процеса, който протича във вътрешен план за субекта по време на решаването на проблема, от друга. В методологично отношение гореизтъкнатото се отнася до наличие или отсъствие на емпирични процедури, които диференцират знанието за изпълнението от знанието за мисленето по време на изпълнението. Така самопознанието се асоциира с достигането до познание за собствените индивидуални мисловни състояния в процеса на разрешаване на проблемна ситуация. Чрез познаване на състоянията се контролира избора на стратегия за ефективно действие и се използва оптимално разпределение на процеса на отделни етапи или фази.

Това накратко са теоретичните основи на една технология на самопознанието, която се използва в професионално педагогическо обучение на бъдещи учители. Изследователските интереси са концентрирани в частнодидактическата подготовка на студенти в новото технологично направление “Бит и технологии”, по-конкретно в методическикото обучение по учебния предмет домашен бит и техника в 1.–4. клас.

Цел на представената разработка е да се сподели опит от проведено обучение на студенти, в основата на което се поставя възможността за личностна самореализация и себепознание в създадено чрез проблемна задача проблемно-субектно пространство.

За създаването на подходяща учебна среда се използват предимствата на ситуационно ориентираното обучение в съвременните му аспекти. В този смисъл то се възприема като съвкупност от следните елементи:

1. Съдържание – процесите по изпълнението на познавателна задача като единица учебна дейност, както и съдържанието като съвкупност от експлицитно знание. Овладяването и задържането на съдържанието на обучението в паметта не е първа и най-главна цел. Процесът се осъществява чрез извличане ползите от субективната проблемност, възникнала чрез поставената задача. Значението на съдържанието се обменя между студентите и по този начин му се придава смисъл.

2. Контекст – ситуациите, ценностите, убежденията и всички предимства на учебната социална среда, посредством които студентът като субект в обучението усвоява и усъвършенства учебното съдържание. Контекстът е продукт на реалността и използва опита като средство за взаимодействие със социалната, психологическата и физическата среда, в която студентът се намира.

3. Общност – групата, с която учещият създава и обменя своето разбиране за значението на ситуацията в задачата. Чрез общността студентът рефлектира върху дейността, интерпретира средата – социална, физическа и психическа, и формира значението на експлицитното знание по учебната дисциплина. Общността осигурява възможностите за взаимодействия с останалите членове на учебната група, с преподавателя, с учебната дисциплина.

4. Участие – процесът, чрез който студентите работят заедно в сътрудничество помежду си и с преподавателя в система, за да извършат ефективна дейност в проблемно-субектна среда, отнасяща се към учебна проблемна ситуация или често срещащи се обстоятелства в професията, за която се подготвят. Участието включва взаимната обмяна на идеи и опити да се реши определена задача. Процесите на взаимодействия на субекта с останалите създава и установява определени значещи системи между учещите.

За отправна точка на обучението се приемат резултатите от диагностични процедури, проследяващи нивото на уменията на студентите за ефективна дейност в проблемно-субектно пространство.

Проблемно-субектното пространство се приема за феномен, обединяващ:

- състоянията, в които изпада студентът като субект в процес на решаване на учебен проблем;
- мисловните действия, които предприема, за да промени определено състояние;
- ограничителите за прилагане на тези действия;
- съвкупността от компетенции, които студентът притежава, за управление на процеса към финално състояние – разрешаване на учебния проблем.

За получаване на резултатите изследваните индивиди отговарят на въпроси, конструирани за проследяване на когнитивните нива според Б. Блум анализ, синтез и оценка. Въпросите следват логически дейността, която е необходимо да извършва субект, за да разреши учебен познавателен проблем. В ядрото на проблемните задачи по време на специфичното обучение се поставят основни частнодидактически понятия, обект на конструиране по време на професионалната подготовка на студентите за учители по учебния предмет домашен бит и техника в 1.–4. клас.

Няма да се коментират подробности от диагностичните процедури и резултатите от тях. В процеса на обучение се използва широк обхват от методи и стратегии, но тук ще се обърне внимание на отделни елементи, тъй като значима част от тях допринасят за себепознанието и съответно за ефективната дейност в проблемно-субектното пространство.

Използват се предимствата на писмените саморефлексивни описания на студентите като стимулирано припомняне на процеса на решаване на проблемна задача. Те са ефикасно средство за самоизразяване и подобряване дейността по решаване на проблем. От една страна, собственото рефлексивно описание оказва значителен метапознавателен ефект върху студента и обслужва паметта му. За да сподели в писмена форма аспекти от осъществения опит, студентът се връща отново към учебния процес съзнателно, като реализира своеобразен вътрешен диалог между опита си, собствения мисловен процес върху него и състоянията, в резултат на което се създава продукт – писмен текст. Личното рефлексивно описание е естествена вътрешна реч, всъщност то представлява материализирана чрез писмени знаци вътрешна реч. Спонтанно е, обслужва основна психична човешка функция – паметта, и така осигурява актуален контекст за личностно израстване.

От друга страна, саморефлексивното описание оказва и емоционален ефект върху личността на студента, тъй като го връща към субективни преживявания и оценъчни отношения, които го съпътстват по време на дейността в проблемно-субектното пространство и възникналите взаимоотношения в учебната група.

Когато студентът подготвя рефлексивното описание, афективно-оценъчните аспекти на субективните преживявания от процеса, когато е решавана проблемната задача, се сливат с предметно-събитийното съдържание и образуват единно преживяване. Затова студентските описания са емоционални, оригинални и уникални по съдържание. Редовното водене на подобни описания спомага за непрекъснатото преминаване на студентите от състояние на “рефлексия върху дейността” по решаване на проблемна задача към състояние на “рефлексия в дейността” по решаване и обратно. Получава се цикличност на процеса.

Саморефлексията е последователен процес, който преминава през следните етапи при обучението на студентите:

1. Наблюдение над себе си, над дейността и поведението си по време на решаването на проблемна задача;
2. Последващо мислене върху опита, за да се придобие разбиране и да се придаде значение на това, което се е случило;
3. Прилагане на себепознанието към следващи процеси на регулация и развитие на проблемно-субектното пространство.

Наблюдението над себе си, вътрешното “вглеждане” в себе си и в състоянията си е познатата в психологията интроспекция – процес, чрез който индивидът директно самоизследва, самопроучва, самонаблюдава собствените мисли, конструира знание за собствените мисловни процеси, основани върху личен опит в проблемната ситуация; “улавя” чрез поглед навътре представата за тях. Следователно интроспекцията е процес, чрез който индивидът се себепознава. Тя е от практическо значение единствено за него, тъй като се отнася до саморефлексията. Тя също така е “частна”, субективна технология, която използва интерпретация на самонаблюдаваните обекти – състоянията в проблемното пространство за субекта, предприетите мисловни действия, ограничителите. Тъй като не съществува посредник между процеса на самонаблюдение и индивида, който би могъл да възпроизведе или моделира наблюдаваното явление – себепознанието, интроспекцията предоставя директен достъп до обектите на проучване. Могат да се обособят два смисъла на директност. Първият се асоциира с “улавяне” или регистриране на субективните състояния в проблемната

ситуация без позоваване на наблюдения. Вторият смисъл е метафизически – липса на обект между индивида и принадлежащото му вярване, убеждение, субективно разбиране – от една страна, и от друга – обекта на индивида (неговата мисъл). Индивидът се превръща в обект на собственото рефлексивно съзнание и субект на собствения умствен феномен.

Така ако студентът внимателно прилага метод на себепознание – интроспекция, за да опознае собствената уникалност в проблемна ситуация, то тогава няма да формира погрешно знание за собствените мисловни състояния, мисловните операции и ограничителите в проблемно-субектното пространство. Саморефлексията по време на процеса на решаване на проблемната задача и последващото възпроизвеждане чрез записване активира първоначално несъзнателно, а с течение на обучението – съзнателно включване на механизъм на самомониторинг.

Саморефлексивните описания се реализират по предварително определени опорни моменти. Те са индивидуални и поименни. Задават се за самостоятелна работа след всяка проведена обучаваща среща.

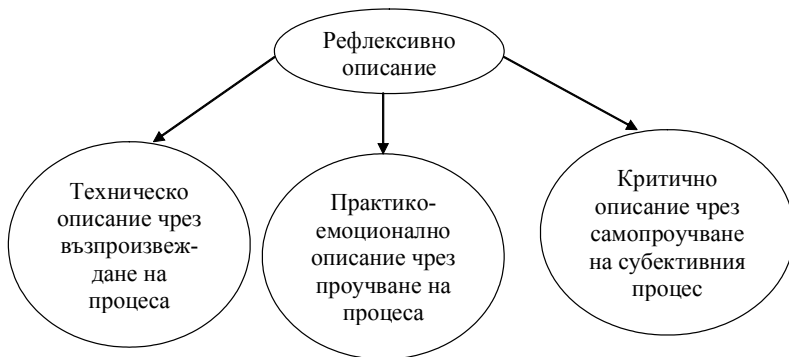
Съдържанието на рефлексивните описания се обособява в следните три аспекта:

1. Описание на случилото се в проблемно-субектното пространство по време на решаването на задачата в познавателен и поведенчески план;

2. Описание на чувствата в познавателен и поведенчески план;

3. Описание на наученото или усвоеното за проблемно-субектното пространство в познавателен и поведенчески план.

Рефлексивното описание по първия акцент се обособява като техническо описание. Определя се като първо ниво на описание. То предизвиква възпроизвеждане от студента в ретроспективен план на процеса на решаване на проблемната задача. Рефлексивното описание по втория акцент представлява практико-емоционално описание. То позволява по-отворено възпроизвеждащо проучване не само върху предметно-събитийното съдържание на процеса на развитие на проблемно-субектното пространство, но и на афективно-оценъчното. Средствата и целите на процеса по решаване на проблемната задача се надскачат в личностен аспект и се рефлектира чрез включване дълбинните нива на личността – емоционалните явления. Изложението върху третия акцент включва първите два основни момента; то позволява критично описание чрез самопроучване, което в крайна сметка разкрива на студента, че най-общо значенията в обучението и в живота не са абсолютни, а субективни.



Фиг. 1. Видове рефлексивни описания в обучението според цelta

Анализът на рефлексивните описания на студентите доказва благоприятен ефект, който изпълнението им оказва върху саморефлексивното мислене на студентите, следователно на себепознанието. Саморефлексията позволява проникателно вникване в проблемната ситуация за субекта и в собственото проблемно пространство. Изучаването и анализирането на рефлексивните описания спомага за формиране на допълнителен критерий относно развитието на ефективната дейност в проблемно-субектното пространство. Той е разбирането, изразено в способността на учещия да обясни защо и как извършва тази дейност и разрешава познавателните проблеми. Разбирането се обективира чрез писмената вътрешна реч. С течение на времето се забелязва, че студентите все по-пълно рефлексират върху собствената дейност в проблемно-субектното пространство.

Личностно ориентираното обучение и субект-субектната среда във висше училище позволяват по-детайлно навлизане в дълбинни пластове на личността и разкриване механизми на себепознание, неизползвани ефективно в традиционното обучение, особено при подготовка на бъдещи учители. В стремеж към собствена рефлексия върху състоянията в проблемно-субектно пространство, студентите се учат да се себепознават, което е предпоставка за ефективна професионална самореализация в бъдеща работна среда.

TECHNOLOGY OF SELF-KNOWLEDGE
IN A PROBLEM-SUBJECT SPACE

KATIA SIMEONOVA

Summary

The problem of possibility of researching the self-knowledge in pre-service teacher training is the main aim of this entry. The advantages of the self-reflective writings are used in methods of teaching home life and technology school subject. The students reflect on their own thinking states, the thinking actions and the constraints concerning them in the problem space development.